

Hullaryds tingshus

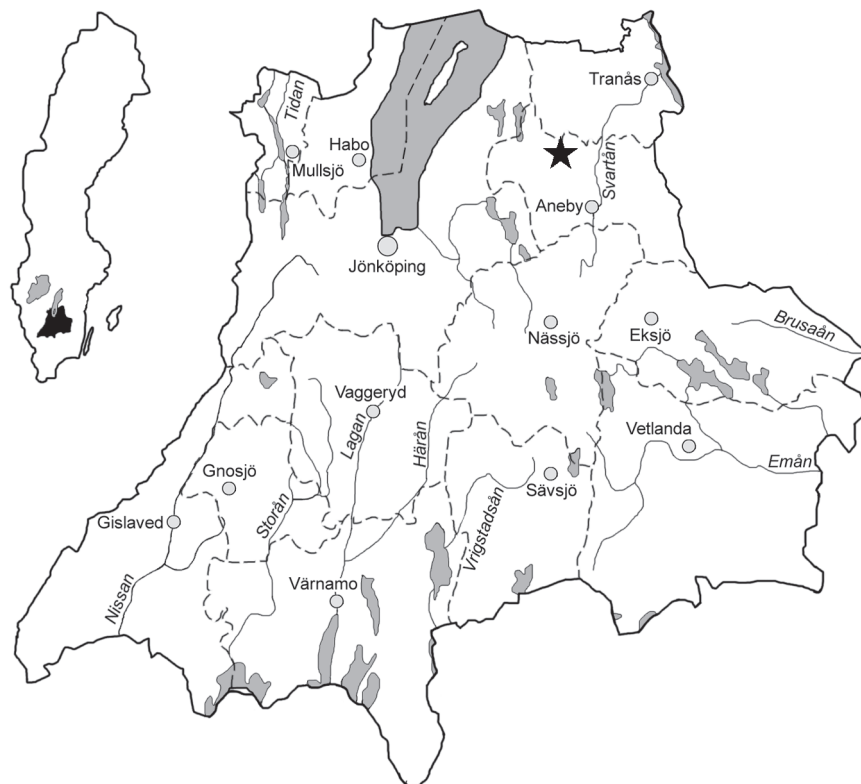
Antikvarisk medverkan i samband med
omläggning av tegeltak, Hullaryd 2:30

*Lommaryds socken i Aneby kommun,
Jönköpings län*

Hullaryds tingshus

Antikvarisk medverkan i samband med
omläggning av tegeltak, Hullaryd 2:30

*Lommaryds socken i Aneby kommun
Jönköpings län*

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård

Grafisk design: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	5
Före restaurering	8
Omfattning och vidtagna åtgärder	8
Omläggning av tegeltak	8
Sammanfattning	10
Utvärdering	10
Antikvariska iakttagelser	11
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Bilagor	12
Bilaga 1 Fotografier tagna vid slutbesiktning	12
Bilaga 2 Fotografier tagna av fastighetsägaren	14

Hullaryds tingshus 1908.

Bilden är hämtad ur Sigurd Piras publikation *Tingsställena i Norra Vedbo härad*.

Utdrag ur digitala fastighetskartans blad Hullaryd: 64E 1iN och 64E 2iS.

Inledning

Länsstyrelsen i Jönköpings län har i beslut daterat 2013-05-15, dnr 434-581-2012, lämnat bidrag till kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med återställandet av ett tegeltak på Hullaryds f.d. tingshus, Hullaryd 2:30. Vidare lämnas bidrag till kostnad för antikvarisk medverkan. Bidrag lämnades som bemyndigandemedel med utbetalning av 2014 års anslag. Fastighetsägaren har anlitat Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård för antikvarisk medverkan, som också har sammanställt denna rapport.

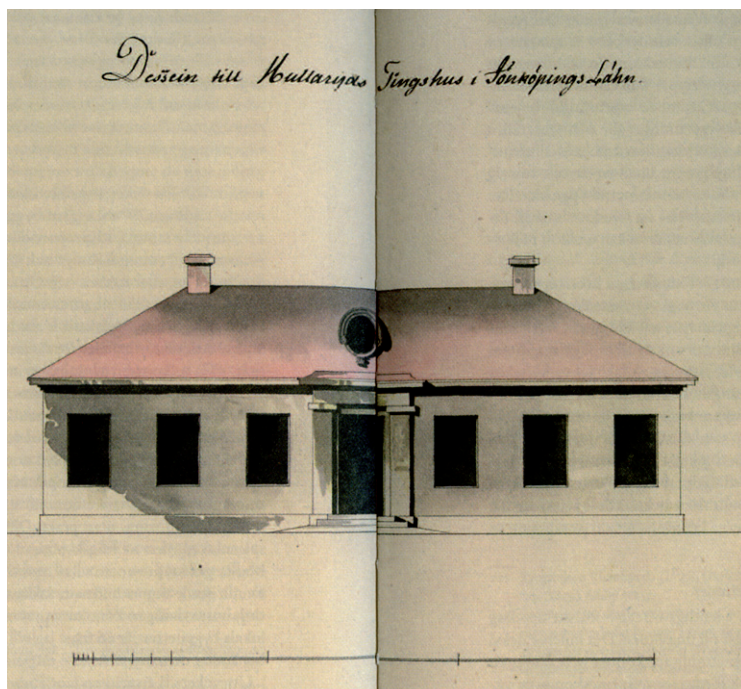
Syfte

Syftet med åtgärderna var att ge byggnaden ett mera ursprungligt utseende.

Historik

Den äldsta tingsplatsen var Sätthälla i Säby socken, men från mitten av 1700-talet höll man ting i Hullaryd. Från omkring 1760 hölls de lagtima tingen regelbundet i Hullaryd. Frågan om att uppföra ett tingshus i Hullaryd aktualiserades därför.

År 1792 skickade de tingshusbyggnadsskyldiga för Norra Vedbo härad in projektritningar till Överintendentsämbetet för granskning och renritning¹. Ritningarna godkändes och återbördades. I avhandlingen *Rummet och Rätten* är Hullaryds tingshus omnämnt

¹ Utkaster till ritning finns enligt uppgift i brev insänt till ÖIÄ och finns i Riksarkivet. Den begränsade rapporttiden har inte möjliggjort att ta fram skissen.

Ritning över Hullaryds tingshus, upprättad vid Överintendentsämbetet, hämtad ur avhandlingen *Rummet och Rätten*.

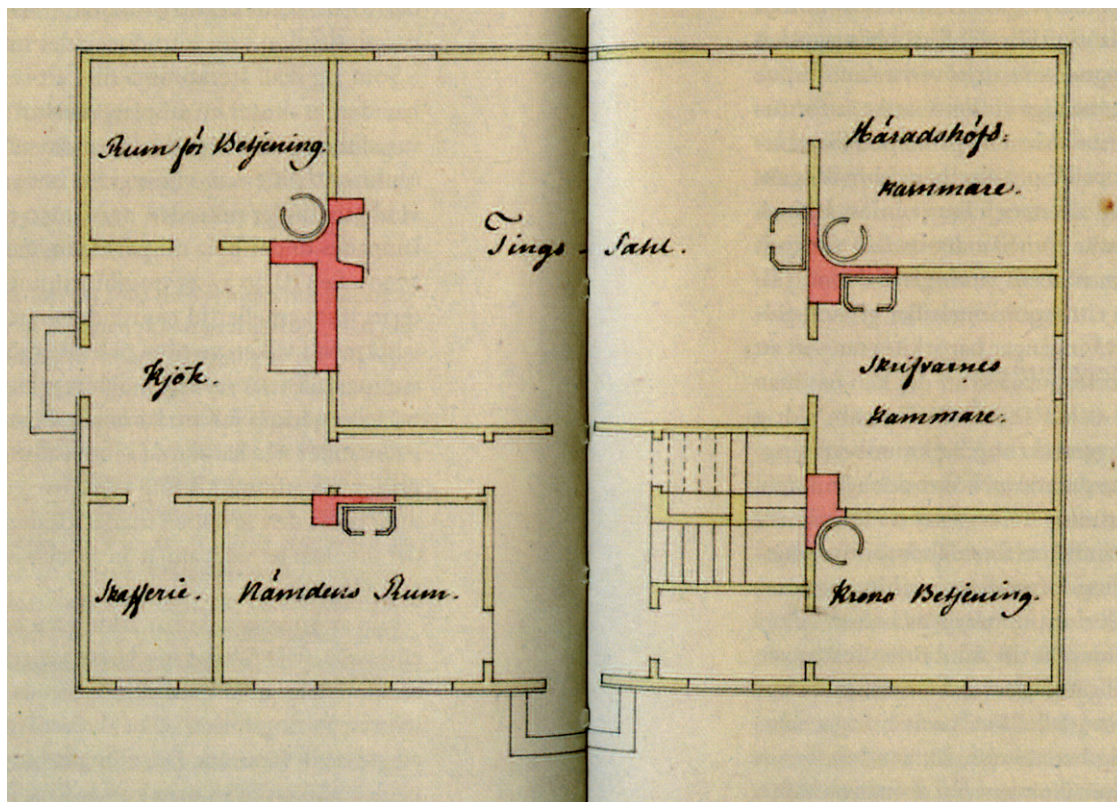
som ett av exemplen från tiden runt 1800. Enligt denna så följde arkitekten vid Överintendentsämbetet (ÖIÄ) i stort sett projekt-ritningen. Förmodligen kom man sedan att förenkla vissa detaljer i uppförandet, på ÖIÄs ritning har byggnaden ett runt takfönster, ett så kallat oxöga över den klassiserande portalen. Det finns dock inget som tyder på att detta fönster någonsin har funnits.

Tinghuset är uppfört 1799 och tog i bruk följande år.

Sigurd Pira skriver i publikationen *Tingsställena i Norra Vedbo härad* följande om tinghuset:

Plats för tingshuset i Hullaryd bereddes inom byns då oskiftade ägor. ... Enligt av lantmätare verkställd uppmätning och beskrivning av området utgjordes själva hustomten med "gata" 10,6 ar och två "tingshuslyckor" 14,4 ar eller tillhopa 25 ar. I vår tid inskränkes området till hälften eller 12, 7 ar beroende på minskning av lyckorna. Tingshuset uppfördes av liggande timmer i en våning under tegeltak, som sluttade även mot gavlarna. Det brädfodrades och rödfärgades såsom sed var och fick på västra gaveln ställning för ringklockan under en liten huv. Huset hade två ingångar, den ena från fasaden mot gatan, d.v.s. vägen mot Lommaryds kyrka och den andra på västra gaveln för tingshusvaktmästarens bostad. Byggnaden hade följande planläggning. I mitten var en ganska stor förstuga, från vilken ledde dörrar dels mitt fram till tingsalen, dels till höger och därvarande kammare och dels till vänster eller åklagarnes rum. På östra gaveln voro tre rum som stod i förbindelse med salen. Rummet mot norr var nämndemännens med fem sovplatser, mellersta rummet disponerades av domhavanden och det mot söder av tingsnotarien och skrivaren. Vaktmästarbostaden bestod

Ritning utförd av Överintendentsämbetet. Hämtad ur avhandlingen *Rummet och Rätten*. Originalen finns på Riksarkivet.

av kök och ett rum med ingång från köket. ...

Ytterligare två byggnader uppfördes på tingshustomten. Den ena, som förlades strax norr om tingshuset var ett lantligt hemlighus av bräder under ett tak åt alla sidor sluttande bräddtak med plats för tre på flöjen. Den andra byggnaden torde ursprungligen innehållit endast häradshäktet; den utsynades 1839, då ny byggnad uppfördes av timmer få meter öster om tingshuset men i vinkel mot detta. Uthuset innehöll förutom vedbodar i södra ändan och stall i mitten, häradsfängelset mot norr.

Byggnaden tjänstgjorde sedan som tingshus fram till och med 1909 för ett sedan fungera som bostad åt kronolänsman Laurin. I samband med att tinghuset inreddes som bostad gjordes vissa förändringar. Köket förlades på östra gaveln och tingssalen indelades i två bostadsrum. En veranda uppfördes mot norr.

Hullaryds sparbank övertog ägandet av lokalen från 1917 och inredde densamma till bank. Banken hade dock redan sen tidigare haft kontor i byggnaden sedan sparbanksföreningen bildades 1881.

Byggnaden är välbevarad både i dess yttre och i dess inre. Den omnämns som en av de betydelsebärande komponenterna i det kulturhistoriskt värdefulla området "Hullaryds by" i den kulturhistoriska utredningen avseende Aneby kommun, publicerad 1994. Hullaryds före detta tinghus är också en viktig komponent inom riksintresseområdet *Hullaryd*.

Länsstyrelsen lämnade i slutet av 1990-talet bidrag till restaurering av stallet och häktesbyggnaden samt bemyndigandemedel åren 2000–2002 för samma byggnad.

Östra takfallet före åtgärd.

Norra takfallet före åtgärd.

Detalj av norra takfallet före åtgärd. Den nedersta raden av takpannor ligger inte i liv med taket i övrigt, vilket indikerar att det finns skador i undertaket.

Före restaurering

Hullaryds tingshus tak var täckt med ett tvåkupigt betongtegel. Vissa skador i takfoten var synbara från mark på byggnadens norrsida samt på den östra fasaden. Taket till den nordvästra tillbyggnaden omfattades inte av arbetena då den redan tidigare hade åtgärdats.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Omläggning av tegeltak

De olika takfallen täcktes av och lades om efterhand. Det gamla betongteglet revs av och skrotades. Det underliggande sticketaket borstades av och lämnades sedan intakt om det inte fanns några partiella skador.

Ovanpå sticketaket spikades en oljehärdad masonite, och därpå

en vertikal läkt för luftning och sedan en traditionell bärläkt. Det nya enkupiga teglet var ett Vittingetegel och pannorna lades mednockband.

Södersidan var generellt i gott skick, förutom fotbrädan och den underliggande takbrädan. På den västra gaveln, i anslutning till enstaka trasiga takpannor fanns lokala vattenskador. Stickorna var skadade men det var inga skador på takbotten. På det östra takfallet fanns smärre rötskador i ett parti om cirka fyra gånger fyra meter där det tidigare har legat en takstege. För att få takbotten i nivå med det bortrivna brädtaket och sticketaket lades dubbel plank, 2 x 50 mm i det lagade partiet. Det norra takfallet var i sämst skick, ett antal brädor i takbottens nedre del fick bytas utöver fot- och takbräda. Sammanlagt byttes 16 gånger 2 meter. Här lades planken i ett lager och salades upp i nivå inifrån vinden. Takfotsbrädan byttes genomgående på samtliga takfall. Ersättningsvirket var av gran och införskaffades på sågen i Lommaryd. Utbyggnaden för bankvalvet vid den östra gaveln hade ett undertak av papp som lades om. Taket var för övrigt i gott skick utan skador.

Till vänster: det östra takfallet är avtäckt.
Ovan: detalj av det underliggande brädtaket i anslutning till skada. Nedan: detalj vid äldre takstege.

Ovan: utbyggnaden för bankvalvet på den östra fasaden hade ett undertak av papp.
Till vänster: Pågående omläggning av taket, södra takfallet.

Detalj på det omlagda taket.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har innefattat:

- omläggning av taket med enkupigt lertegel.

Infästningen av stosen till badrumsventilationen var inte klar vid slutbesiktningen.

Plåtavtäckning vid den ommurade västra skorstenen som enligt fastighetsägaren var högre uppdragen än ursprungligt utförande. Åtgärden omfattades inte av länsstyrelsen beslut.

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 6 september 2013. Vid besiktningstillfället deltog fastighetsägare Henrik Olsson, Bo Ejenfors länsstyrelsen och antikvarie Britt-Marie Börjesgård, länsmuseet.

Fastighetsägaren har utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård för antikvarisk medverkan. Länsmuseet har följt de utförda arbetena i samråd med entreprenör och beställare. Länsmuseets roll har varit att göra antikvariska bedömningar och dokumentera arbetet och äldre konstruktioner.

Vid slutbesiktningen noterades att några smärre arbetsmoment återstod, fotbrädan skulle målas, vidare var en ventilationsstos inte färdigmonterad.

I samband med takarbetena hade fastighetsägaren och entreprenören noterat att en av skorstenarna behövde muras om. Plåtavtäckningen på den ommurade skorstenen var dock inte utförd som befintlig, då den var dragen högre upp på skorstenen, vilket bör åtgärdas. Länsmuseet menade i likhet med fastighetsägaren att plåtavtäckningen ska följa tidigare utförande.

Länsmuseets synpunkt är att de arbeten som bidraget omfattar är väl utförda och i enlighet med ansökan och länsstyrelsens beslut. De slutförda arbetena hade genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför.

Antikvariska iakttagelser

I samband med omtäckningen gick det att dokumentera tidigare taktäckningsmaterial. Ursprungligen verkar byggnaden ha varit täckt med ett brädtak. Ovanpå brädtaket låg ett sticketak, med hyvlade stickor. På västra och södra takfallen fanns äldre tegelläkt som var spikad med smidd spik bevarad. Sigurd Pira skriver i den tidigare citerade texten att bygganden uppfördes med tegeltak, men vilken källa han har till denna uppgift framgår inte. Utifrån detaljeringsgraden kan man utgå ifrån att han har läst och refererar till protokoll och synehandlingar, dock visar ju det faktiska taket att det i perioder dels har haft ett brädtak och dels ett sticketak. På fotografier från tidigt 1900-tal ligger ett tegeltak.

Den ursprungliga ritningen i Överintendentsämbetets arkiv är, som tidigare nämnts, ritad med ett runt takfönster, ett så kallat oxöga centralt placerat på det södra takfallet. Det fanns dock inget i konstruktionen som tydde på att detta fönster verkligen blev utfört. För att få in dagsljus på vinden fanns två stycken glaspannor, som låg på det östra takfallet. Denna typ av takpannor tillverkades bland annat på Kosta glasbruk från 1700-talets andra hälft.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum. Topografiska arkivet.

Tryckta källor

Löfgren, Eva. 2011. *Rummet och Rätten. Tingshus som föreställning, byggnad och rum i användning 1734–1970*. Stockholm.

Pira, Sigurd. 1948. *Tingsställena i Norra Vedbo Härad*. Tranås.

Detaljbild av brädtak med överliggande sticketak.

De gamla glaspannorna som utgjorde ljusinsläpp på vinden. De demonterades och tillvaratogs.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 434-581-2013
Jönköpings läns museums dnr: 170/13
Beställare: Henrik Olsson
Fastighetsägare: Henrik Olsson
Entreprenör: Penarps bygg, Lars Sandberg
Antikvarisk medverkande: Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig: Britt-Marie Börjesgård
Foto: Britt-Marie Börjesgård
Slutbesiktning: 6 september 2013
Län: Jönköpings län
Kommun: Aneby kommun
Socken: Lommaryds socken
Fastighetsbeteckning: Hullaryd 2:30
Belägenhet: Fastighetskartans blad Hullaryd
64E 1iN och 64E 2iS

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilaga

Bilaga 1.

Fotografier tagna vid slutbesiktningen den 6 september 2013.

Norra takfallet.

Västra takfallet. På bilden syns fastighetsägaren Henrik Olsson och Bo Ejenfors, länsstyrelsen.

Södra respektive östra takfallet.

Detalj av takfot. Vid slutbesiktningen var inte takfotsbrädan målad.

Det igensatta takfönstret inifrån vinden.

Bytta plankor i takbotten i det norra takfallet.

Bilaga 2.

Fotografier tagna av fastighetsägaren.

Under sommaren 2013 lades ett nytt tegeltak på Hullaryds f.d. tingshus.